

אמה של מלכות סיפור אליס לות

מאת הרב אברהם יצחק
מחבר הספר "בבלי לבי דרשתיך"

לעילוי נשמת
מעין בת נטלי מוצפי ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה

למרגלות הר סיני

"חג עצמאות שמח".

כך צריך היה להיות האיחול הלבבי בחג השבועות, אלמלא דבק בו ניחוח ציוני משהו. שכן אמרו חז"ל (אבות ו, ב): "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה", ומכיון שבחג השבועות קיבלנו את התורה, בקבלתה בעצם נעשינו עצמאים ובני חורין משעבוד היצרים.

אז נקרא לו חג עצמאות, עצרת או חג הקציר, לא משנה, העיקר שנשמח בו, שהרי בחג השבועות כולם מודים שצריך גם לענג את הגוף (פסחים סח:): בכדי "להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו" (רש"י, שם).

אבל רגע לפני שפורצת השמחה, יש לי שאלה.

אפרופו עצמאות. תארו לכם, אם ביום העצמאות למדינה הייתה חוגגת קבוצת ישראלים בהנפת דגלים הנושאים את סמל ארצות הברית במקום את סמל המגן דוד הכחול, איך הייתה תגובת התקשורת למעשה? ללא ספק בביקורת פטריוטית דורסנית, אולי אף מסוגננת חוקית.

אכן, אין זה מן הראוי לחגוג את "יום ההולדת" למדינה עם דגל הנושא את סמלה של מדינה זרה, ולא משנה כמה כבוד רוחש החוגג לה או למנהיגיה. לחגוג בלי דגל, מילא. אבל עם דגל של מדינה זרה? זה לא.

עכשיו תסבירו לי מה קורה בחג השבועות.

חג השבועות הוא "זמן מתן תורתנו", ומציין הוא גם את "יום ההולדת" שלנו כעם, אי שם, בין דיונות המדבר, למרגלותיו של הר סיני. איחוד קולות העם להסכמה "נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע" (שמות כד, ז) הובילה להצהרה המרעישת: "הַיּוֹם הָזֶה נִהְיִיתָ לְעָם" (דברים כז, יב). הידד, יחי עם ישראל!!

אבל רגע. שמתם לב באלו "דגלים" מנופפים אנו בחג השבועות - חג עצמאותנו?

ובכן, בספר התורה אנחנו קוראים בפרשת "יתרו" שהיה גר צדק; את ההפטרה אנחנו מפטירים בנביא "יחזקאל", שהיה מצאצאי רחב (רות רבה ב, א) שהייתה גויה שהתגיירה (מגילה יד:), ואף "מגילת רות" עוסקת ברות המואביה, שהייתה, כידוע, גרת צדק.

תחשבו על זה. בחג השבועות אנחנו חוגגים את התהוותנו לאומה מוגדרת - בשעה שכל ה"דגלים" היהודיים שלנו מייצגים גיבורים מאומות זרות... מבלי לפגוע בכבודם של הגרים החביבים על ה' (רות רבה ג, ה), אבל בינינו, האם לא מתאים יותר שבחג יהודי כשבועות נקרא על גיבורים יהודים אותנטיים, דיאלגא - משלנו?

שאלה אדירה, ומגיעה סוכרייה למי שהבין אותה. ולא, לא התכוונתי לטופי, אלא לסוכרייה מתוקה ומהותית יותר. בקיצור, תקשיבו לסיפור הבא, ותבינו.

רבי יעקב קמינצקי זצ"ל (ממנהיגי היהדות בארצות הברית לפני כ-60) שאל פעם קבוצת ילדים: "כששאל ה' את ישראל אם ירצו לקבל את התורה, איך ידע כל העם לענות פה אחד

"נעשה ונשמע", לכאורה היה על כל אחד לענות בעצמו "אעשה ואשמע", שמא יש מישהו ביניהם שלא יחפוץ לקבלה?".

כפי שאתם מהרהרים בשאלה כעת, גם הילדים ייגעו את מוחם למצוא תשובה לשאלה, אך לשווא.

לפתע הוציא הרב סוכריה צבעונית מכיסו, רשרש מעטיפתה ושאל: "ילדים, אתם רוצים סוכרייה?".

"כן, אנחנו רוצים!!", השיבו הילדים במקהלה קולנית.

חיך הרב ואמר: "רגע, רגע. למה עניתם "אנחנו רוצים" בשם כולם, אולי יש ילד שלא רוצה?".

חיך של משובת נעורים עלה על פני הילדים. הנה, הם ביצעו קונדס אפילו מבלי שיתכוונו אליו...

"אבל אתם צדקתם!", אישר הרב את דבריהם, "כל ילד מבין, שכאשר מדובר בהצעה לקבל סוכרייה מתוקה, אין שום סיבה שהחבר לא ירצה גם, לכן עניתם "אנחנו רוצים" בשם כולם -

וכך בדיוק הגיבו ישראל כשנשאלו, אם ירצו לקבל את התורה שהיא מתוקה מדבש..."

לסוכרייה הזאת התכוונתי קודם...

התורה מציעה דרכי נועם לצועדים בנתיבתה; שביל זהב המעניק את האושר הנכסף - לא רק בעולם הבא, כי אם גם, ובעיקר, בעולם הזה. כך מבטיחים חז"ל (אבות ו, ד) להולך בדרכה של תורה: "אם אתה עושה כן - אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא". לא רק יהיה לך טוב בעולם הבא, אלא קודם כל יהיו לך חיי אושר וסיפוק כאן בעולם הזה, בגן המבוכה ונווה התלאות.

זאת המטרה בנפנוף "דגלי" הגרים בחג השבועות.

את המסר הזה אנחנו מבקשים להחדיר לתודעתנו בנפנוף בדגלי הגרים.

הבט אל יתרו, אומרת התורה, שהיה שר העיר (מדרש לקח טוב, שמות ב, טז) וכומר לעבודה זרה (שמות רבה א, לב), וכששמע על היהדות נטל הכל למרות שהחרימו אותו יושבי עירו על כך (שם).

הבט אל יחזקאל, אומרת ההפטרה בנביאים, הנביא שזכה לחזות בחזיונות נבואיים שלא זכה נביא זולתו, התחקה אחר שורשיו ותגיע לרחב שהייתה גויה חומרנית השליכה את כל הבליה מאחוריה והתגירה ונישאה ליהושע, תלמידו המובהק של משה רבנו (מגילה יד:).

הבט אל רות, אומרת המגילה בכתובים, בתו של עגלון מלך מואב (רש"י, רות א, ב) שבזה לכל חיי החומר הססגוניים שהיו לה בבית הוריה ובחרה להתגיר, למרות שניתנה לה ההזדמנות על ידי נעמי לחזור בה (רות א, ח), ולמרות שגיסתה עורפה ניצלה את ההזדמנות הזאת וחזרה בה (שם, יד:).

הבט אל "דגלי" הגרים המתנופפים בחג השבועות וראה, גרים שהתלקקו בגויותם בחיי חולין עתירי חומרנות, ואשר בזו לחיי ההבל ששוקעו בהם מרצונם, ולא מחמת פחד או בקשת שררה וכדומה (שולחן ערוך, יו"ד סי' רסח סי"ב), וזאת אחר שהבינו כי הסוכרייה האמתית נמצאת אצלנו, היהודים, בדתנו.

נשיאת דגל הגרים בחג שבועות נועדה כדי לעורר בנו את הרצון העז לנופף בדגל יהדותנו במשך השנה כולה, כי מה בצע שנפזול חלילה אל תרבות החומר הנטושה והנפסדת של הגויים, ונאלץ את עצמנו לשוב אל יהדותנו בדרך החתחתים שעשו הגרים אל יהדותם - תחנת היעד שלהם שהיא נקודת המוצא שלנו.

"אין אומתנו אומה אלא בתורתה" (רבי סעדיה גאון). תורה, שדרכה היא שלימות רוחנית וגשמית עבור הצועד בה, וכל מי שרק יעצור להתבונן בנועם דרכיה יוקסם ויחשוק את הצעידה בה לעצמו.

אז איך אמר דוד המלך, התבטא דוד המלך על סוכריית היהדות: "טַעֲמוּ וּרְאוּ כִּי טוֹב" (תהלים לד, ט).

פשוט, תטעם - תבין!

כי אין לזה הסבר אחר.

מהלכות חג הבועות

הלכות עירוב תבשילים

כיון שחג השבועות חל בסמוך לשבת, יש לזכור להניח "עירוב תבשילים" מערב יום טוב, בכדי שיהיה מותר לבשל מיום טוב לשבת (שולחן ערוך, או"ח סי' תקכז ס"א).

סוג העירוב ושיעורו

לכתחילה יעשה את העירוב מפת ותבשיל (שו"ע, שם ס"ב), לכתחילה בשיעור כביצה [54 גרם] (חזו"ע, יו"ט עמ' רעו), ולספרדים אפשר גם בכזית (שולחן ערוך, שם ס"ג), שהם 27 גרם (שו"ע, או"ח סי' תפז).

צריך שהעירוב יהיה ממאכל שראוי ללפת בו את הפת (שם, ס"ד), ולא דג מלוח (משנה ברורה, שם ס"ק ג), ונהגו לעשות ביצה שלוקה כתבשיל (בן איש חי, ש"א פר' צו אות א), ויזהר שלא לקלף הביצה כי צריכה ללון לילה וביצה קלופה שלנה לילה יש סכנה באכילתה (נידה יז.), וטוב להדר לקחת לעירוב תבשילים לחם שלם ותבשיל חשוב, בשר או דגים (חזו"ע, שם עמ' רפא).

לכתחילה צריך להניח את העירוב בערב יו"ט דווקא, עד שקיעת החמה (מגן אברהם, סי' רס ס"ק ג; חזו"ע, שם עמ' רפב). וזוג צעיר שמתאחרים בחג אצל ההורים וסועדים אצלם, אינם צריכים לערב (שם, עמ' רעז הע' ח).

ברכת העירוב

מברך "על מצות עירוב", ואחר כך אומר: "בדין יהא שרי לן לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת, לנא ולפלוני ולפלוני או לכל בני העיר הזאת" (בעירוב זה יהיה מותר לנו לאפות ולבשל ולהדליק הנר ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת). (שו"ע, שם סי"ב)

נכון שהאשה תשמע את ברכת העירוב ותענה "אמן", כי עיקר העירוב נעשה בשבילה, ובדיעבד אין זה מעכב (חזו"ע, שם עמ' רפו).

ומי שאינו מבין את לשון הארמית שאומר, יכול לאומרה בכל לשון העיקר שיבין (רמ"א, שם סי"ב), ומצוה לערב עבור מי שאינו יודע (חיים שאל, ח"א סי' עד אות נד), ויכול בעל הבית לברך על העירוב, והשליח יאמר רק את נוסח העירוב (בן איש חי, שם אות ז; חזו"ע, שם עמ' רפו).

למה מועיל העירוב

מלבד הבישול האפיה והדלקת הנר (מנר לנר) מיום טוב לצורך שבת, העירוב מתיר אף להציע המיטות ולהדיח כלים מיו"ט לשבת, וכן מותר לגלול ספר תורה מיו"ט לשבת, שכן נוסח העירוב "ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת" (חזו"ע, שם עמ' שב).

מי ששכח ולא עירב עירוב תבשילים, יוצא ידי חובה בעירוב שעושה הגדול שבעיר, ויכול לסמוך על זה (שו"ע, שם ס"ז), ובדיעבד יוצא ידי חובה גם מי ששכח כמה פעמים ודינו כפושע לעניין זה, כי דעת הרב בעירובו גם עליו (חזו"ע, יו"ט עמ' רצא).

הלכות חג שבועות

מי שנוהג להתפלל "פלג", מעיקר הדין אפשר לקדש גם מבעוד יום, אבל טוב לחוש לדעת הסוברים שאם מקדש מבעוד יום מחסר הוא ב"תמימות", ויקדשו כשהשמש מתכסה מהעיניים (חזו"ע, יו"ט עמ' שה).

נכון שהנשים לא יברכו "שהחיינו" בשעת הדלקת הנרות אלא יסמכו על הברכה הנאמרת בקידוש, ומכל מקום אין למחות בחזקה ביד הנשים המברכות, רק שיברכו ברכה זו לפחות אחר שהדליקו נר אחד, שלא יהיה בפסק בין ברכת הנר להדלקה, וכן תזהרנה שלא לענות "אמן" אחר ברכת "שהחיינו" בקידוש, משום הפסק בין הברכה לטעימה (שם עמ' שו).

חייב לאכול פת ביו"ט בסעודת הלילה והיום, אבל אם שכח "יעלה ויבוא" ונזכר אחר שכבר התחילה "האל אבינו" בברכת הטוב והמטיב, אינו חוזר. (שם עמ' שז).

מנהגי היום ודיניו

הלימוד בלילה

פשט המנהג בכל תפוצות ישראל, להיות נעורים בליל חג השבועות ולעסוק בתורה עד עלות השחר. והטעם, לפי שבשעת מתן תורה היו ישראל נרדמים כל הלילה, והיה צריך ה' להעירם משנתם בקולות וברקים שהיו לפני מעמד הר סיני (פרקי דר' אליעזר, פרק מא), ולכן צריך לתקן הדבר על ידי שנלמד הלילה מבלי לישן (מגן אברהם, סי' תצד).

נכון ללמוד עם הציבור את "התיקון" שנדפס בספר "קריאי מועד" (חיד"א, לב דוד פל"א). ומכל מקום, מי שחשקה נפשו ללמוד בש"ס ופוסקים, יש לו על מה לסמוך (חוק יעקב, סי' תצד). והעיקר להימנע משיחות חולין ודברים בטלים, ויושב בטל כישן דמי.

מנהג האשכנזים ללמוד במשנה בליל שבועות (של"ה), אך על פי הקבלה אין לקרוא משנה בליל זה (חיד"א, לב דוד פל"א, בשם טור ברקת), וכן מנהג הספרדים (חזו"ע, יו"ט עמ' שיא הע' כב). ומן הראוי, שאם יש ת"ח בחבורה, שינעים ללומדים את דברי הגמרא והמדרשים ותרי"ג מצוות (שם).

העוסקים בתורה בלילה ואוכלים ושותים במשך הלילה, אפילו שהו בינתיים יותר משיעור שעה ומחצה, שיש בזה יותר מכדי שיעור עיכול המזון, אינם צריכים לברך על כל כוס וכוס, אלא די בברכה אחת, והיא פוטרת את הכל. וטוב שיכוון בברכה בראשונה לפטור את כל מה שיביאו לפניו. אבל אם יצא חוץ ממפתן בית הכנסת ואחר כך חזר, צריך לברך שוב, כי שינוי מקום נחשב להיסח דעת (שם, עמ' שיא).

הקישוט בעשבים

נוהגים לשטוח עשבים בשבועות בבית הכנסת והבתים, זכר לשמחת מתן תורה (רמ"א, או"ח סי' תצד ס"ג). הטעם, זכר לדברי חז"ל (שבת פח:) שכל דיבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא העולם כולו בשמים (חמדת הימים, הל' חג שבועות פ"ג דף קה:).

נוהגים להעמיד ענפי אילנות בבית הכנסת והבתים, רמז לדברי חז"ל (ר"ה טז). בעצרת נידונים על פירות האילן (מגן אברהם, סי' תצד).

מאכלי חלב

נוהגים לאכול מאכלי חלב ביום ראשון של שבועות (רמ"א, או"ח סי' תצד ס"ג), כיון שבעשרת הדברות התגלו לאבותינו כל חלקי התורה (ר' סעדיה גאון), ולא יכלו לשחוט ללא סכין כשרה, ולנקר ולמלוח ולהכשיר וכו', וגם לא יכלו לבשל בכליהם שנטרפו (משנה ברורה, סי' תצד ס"ק יב), וגם כי התורה נדמתה לחלב, שנאמר "דבש וחלב תחת לשונך" (שיר השירים ד, יא).

המנהג לאכול בבוקר מאכלי חלב, ואחר הדחת הפה כדת לאכול ארוחה בשרית.

ברכות השחר

נטילת ידיים: אם לא ישן כל הלילה, אינו מברך על נטילת ידיו (שו"ע, או"ח סי' ד ס"ג), ומכל מקום יטול ידיו בלי ברכה (רמ"א, שם). וכתב משנה ברורה (סי' מז ס"ק כח) ששינה שאינה קבועה אינה חשובה הפסק. לפי זה, גם אם התנמנם במושב, כל זמן שלא שכב לישן על מיטה, אין שנתו נחשבת קבע לחייבו ברכה על נטילת ידיו.

ברכת אשר יצר: יזהר לתת לב, שלא יברך מתוך ההרגל אם לא עשה צרכיו.

ברכות התורה: הספרדים מברכים ברכות התורה בבוקר (שו"ע, או"ח סי' מז ס"ב), וכן המנהג (חזו"ע, שם עמ' שיב). והאשכנזים נוהגים לחפש מישוה שישן בלילה כדי להוציא אותם ידי חובה (משנה ברורה, שם ס"ק כח).

זמן ברכות התורה הוא אחרי עלות השחר, דהיינו 72 דקות קודם הנץ (חזו"ע, שם עמ' שיב).

תפילת שחרית

אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, פר' יתרו רמז רעא): "אמר הקב"ה לישראל: בני, היו קוראים את הפרשה הזו (עשרת הדברות) בכל שנה (בחג השבועות), ואני מעלה עליכם כאלו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה". שביום מתן תורה מתעוררת אותה הארת קדושה שהייתה במעמד הר סיני (מהר"ל).

לכן יתגבר כארי שלא ליתן שינה לעיניו בתפילת שחרית וקריאת התורה, שלא יצא שכרו בהפסדו. ואסור ללכת לישון תוך חצי שעה לפני עמוד השחר והלאה (חזו"ע, עמ' שיג, בשם שו"ת בנין עולם סי' א).

יש שנוהגים לעמוד על רגליהם בשעת קריאת עשרת הדברות, ואין זה מנהג נכון, כי יש לחוש פן יאמרו שדווקא תורה זו מן השמיים ולא השאר ח"ו, ונותנים יד לפושעים בזה. ויש למחות בנוהגים כן, וכ"ש אם יש שם ת"ח שיושב, שלא יעמדו מפני יוהרא. ואם נצרך הוא לעמוד מפני שאביו או רבו נקראו לתורה, יעמוד מיד עם עלותם, שעל ידי זה ניכר

שעמידתו אינה משום עשרת הדברות אלא משום כבוד אביו. וכן ינהג אם כולם עומדים, שלא יראה כמזלזל ח"ו (חזו"ע, שם עמ' שיד).

יום החג

ישתדל לעסוק בתורה ביום החג, כמו שאמרו (פסחים סח:): חציו לה' וחציו לכם.

יש נוהגים לקרוא את האזהרות שכתב מהר"ש בן גבירול. ויותר נכון ללמוד בספר המצוות של הרמב"ם, במצוות עשה ולא תעשה הנוהגים להלכה (ברכי יוסף, סי' תצד ס"ק י). ונכון גם כן לקרוא בספר תהלים, כי פטירת דוד המלך הייתה בחג השבועות (כמבואר בירושלמי, חגיגה ב, ג). ומנהג נכון לקרוא מגילת רות בחג שבועות, הספרדים בלא ברכה, והאשכנזים קוראים בברכה.

סדר עריכת "ליל הסדר"

בחג השבועות נוהגים לקרוא את מגילת רות (רמ"א, או"ח סי' תצ ס"ט), אשר נכתבה בידי שמואל הנביא (בבא בתרא יד.).

והטעם, כיון שחג השבועות הוא יום הולדתו ופטירתו של דוד המלך ע"ה, ומגילת רות מספרת בייחוסו, שהיה נין של רות המואביה (שערי תשובה, או"ח סי' תצד, בשם בכור שור), וכן כדי ללמדנו, שתורה נקנית בקושי (ילקוט שמעוני, רות רמז תתקצו), וכן כיון שמסופר במגילת רות רק על גמילות חסדים (רות רבה ב, יד), והתורה הרי תחילתה וסופה גמילות חסד (סוטה יג.), לכן קוראים את מגילת רות בחג השבועות (אליה רבה, או"ח סי' תצד ס"ק ז).

ואולי הטעם העיקרי הוא, שכשלומדים את מגילת רות מתוך התבוננות, נוכל למצוא שלל עצות ודרכים כיון להצליח בחיים בכלל, ובלימוד התורה ועבודת ה' בפרט.

אז נתחיל.

פרק א

"וְיִהְיֶה בַּיּוֹם שֶׁפֶט הַשְּׁפָטִים וְיִהְיֶה רָעַב בָּאָרֶץ" (א, א).

אמרו (ב"ב טו:): שדור זה היה מקולקל כל כך, עד שאנשי הדור שפטו את שופטיהם, כי "יותר תועבות עשה השופט משאר העם" (רות רבה א, א).

ואם זה היה מצב שופטי ישראל באותם ימים, לא פלא שבא הרעב בארץ, שהרי אמרו (שבת קלט:): "אם ראית דור שצרות רבות באות עליו, צא ובדוק בדיני ישראל, שכל פורענות שבאה לעולם לא באה אלא בשביל דיני ישראל". ועוד אמרו (שם לג.) שבעוון עינוי הדין ועיוות הדין וקלקול הדין, חרב באה לעולם, ובצורת באה לעולם, ובני אדם אוכלים ואינם שבעים.

(כשמתבוננים על מערכת המשפט בארצנו הקטנה, אולי ניתן להסיק שהקורונה היא לא רק תוצרת סין...)

"וַיֵּלֶךְ אִישׁ מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה לְגֹר בְּשָׂדֵי מוֹאָב הוּא וְאִשְׁתּוֹ וּשְׁנֵי בָנָיו. וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נְעֹמִי וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָיו מַחְלֹן וְכִלְיוֹן אֶפְרָתִים מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה וַיָּבֹאוּ שְׂדֵי מוֹאָב וַיְהִיו שָׁם" (א, א-ב)

אלימלך, שלמון (אבי בועז), פלוני אלמוני (הגואל) ואביה של נעמי, היו כולם בני נחשון בן עמינדב (בבא בתרא צא.).

יש אומרים (שם): שבני אלימלך נקראו "יואש" ו"שרף" (דברי הימים ד, כב), והשמות "מחלון" ו"כיליון" הם רק כינוי על שם שנמחו והתחייבו כליה בעקבות מעשיהם (רות רבה ב, ה). ויש

אומרים (בבא בתרא צא:) ש"מחלון" ו"כליון" היה שמם, והשמות "יואש" ו"שרף" היו כינוי על שם שהתייאשו מן הגאולה כשנשאו נשים נכריות, וכן שהתחייבו שריפה (מוות) על מעשיהם.

משפחת אלימלך הייתה חשובה מאוד. אלימלך בעצמו היה מגדולי ופרנסי הדור (רות רבה א, ד), ולא היה אדם שהיה ראוי למלכות ישראל כמוהו (אלשיך, רות א, א על פי רות רבה ב, ה); נעמי היו מעשיה נאים (רות רבה ב, ה), ובניהם היו מגדולי הדור (רמב"ם, מלכים ה, ט).

בעקבות הרעב שפקד את ארץ ישראל, חשש אלימלך, שהיה מפרנסי הדור, שכעת יציפו את ביתו מקבצי נדבות, ולכן עזב את הארץ (רות רבה א, ד). ומפני שהיו צרי עין בעניים, לא פלא שיעד הברחה שלהם היה ארץ מואב (רש"י, רות א, א), כי אף המואבים היו צרי עין באורחים, כפי שאמרה שנימקה התורה את האיסור לקבל עמוני ומואבי לקהל ה': "עַל דָּבָר אֲשֶׁר לֹא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבְמִים" (דברים כג, ה).

ואף שיצאו מחוץ לארץ, נותרו בצדקתם, כי בתחילה באו לכרכי מואב ומצאו אותם פרוצים בגזל ועריות, ואז פנו והלכו אל הכפרים כדי להתרחק מהכיעור (רות רבה ב, ו, על פי תורה תמימה רות א, ב הע' כ).

אך למרות צדקתם, נחתם דינם לכליה על שעזבו את ארץ ישראל ועל שלא ביקשו רחמים על בני דורם (בבא בתרא צא:). ואף שאין אלו עוונות המחייבים מוות, כיון שה' מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה (בבא קמא נ), כן דקדק עם צדיקים אלו (אלשיך, רות א, א ד"ה וזה יתכן).

ואמנם, בתחילה היה הדין גם על נעמי כיון שלא עכבה בעדם את היציאה מהארץ, שאילו הייתה מעכבת בעדם הייתה סרה הגזירה (ילקוט שמעוני, רות רמז תקצט), אבל לבסוף היא ניצלה מן המוות כיון שמתחילה היה בדעתה לשוב לארץ ישראל (מלבי"ם, כאן), וגם כי יועדה לקרב את רות שהיא "אמה של מלכות" ולגדלה, ובזכותה היא ניצלה (אלשיך, רות א, יח).

"וַיָּמָת אֱלִימֶלֶךְ אִישׁ נְעָמִי וַתֵּשֶׂא רֹת וַשְּׁנֵי בָנֶיהָ" (א, ד)

אומרים חז"ל (פסחים קיח.): "הודו לה' שגובה חובתו של אדם בטובתו - עשיר בשורו, עני בשיו, יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה". וזאת "לפי שיודע הקב"ה שאיש זה חוטא וצריך להיפרע ממנו, מה עושה? נתן לו ממון תחילה, ונפרע מממונו קודם שיפרע מגופו, אולי ישוב ורפא לו" (סוף חזו"ע - יו"ט, פירוש אמה של מלכות, א, ה).

וכן אירע לאלימלך ובניו, שבתחילה מתו סוסיהם חמוריהם וגמליהם, ורק אחר כך מת אלימלך, ומשלא תיקנו מעשיהם מתו גם מחלון וכליון בניו (רות רבה ב, י).

"וַיֵּשְׂאוּ לָהֶם נָשִׁים מֵאֲבוֹת שֵׁם הָאֶחָת עֶרְפָּה וְשֵׁם הַשְּׁנִית רֹת וַיֵּשְׁבוּ שָׁם כְּעֶשֶׂר שָׁנִים" (א, ד)

יש פולמוס גדול בראשונים (עי' באמה של מלכות א, ד), האם רות וערפה התגירו קודם שנישאו למחלון וכליון. וכיון שכבר הזכרנו שמחלון וכליון היו צדיקים, נסתפק בדברי הזוהר (זוהר חדש, מדרש רות דף עט.): "חס ושלום שנשאה מחלון והיא גויה, אלא כשנשאה התגירה".

כליון, שהיה האח הצעיר, לקח תחילה את "ערפה", ומחלון, לא די שלא מחה בו, אלא לקח גם הוא את רות המואביה לאשה. ואילו לקח מחלון את רות תחילה, היה לימוד זכות עליהם, כי מחלון לבטח הכיר במידותיה הטובות של רות, והיה מקום ללמד זכות עליו ועל כליון שחשב גם הוא למצוא בערפה אשת חיל כרות, אבל כעת שהקדים כליון לקחת את ערפה שהייתה מרשעת, ומחלון נגרר אחריו, נגזר עליהם הדין לכליה (מלבי"ם, רות א, ד).

"וַיָּמָוּתוּ גַם שְׁנֵיהֶם מִחֲלוֹן וְכִלְיוֹן" (א, ה)

אומר רבי שמואל די אוזידא (אגרת שמואל, דף ח.) שנעמי יצאה מעוברת, כמו שאמרה "אֲנִי מְלֵאָה הַלֵּכְתִּי" (א, כא), וכשילדה מת עוברת, וזהו שאמרה "וַיִּרְקַם הַשִּׁיבְנִי ה'" (שם).

"וַתֵּקֶם הָיָא וְכִלְתִּיהָ וַתִּשָּׁב מִשְׁדֵּי מוֹאָב כִּי שָׁמְעָה בְּשִׂדָּה מוֹאָב כִּי פָקַד ה' אֶת עַמּוֹ לִיתַת לָהֶם לָחֶם" (א, ו)

נעמי שמעה, מפי הרוכלים או ברוח הקודש, שתם הרעב בארץ ישראל (מדרש לקח טוב, רות א, ו), ומאחר ויציאתה מן הארץ הייתה רק מפני הרעב, לכן מיד נתנה דעתה כעת לשוב אל ארץ ישראל (מלבי"ם, רות א, ו), וכדי שכלותיה לא יעכבו בעדה, היא שינתה מדרך הנשים להרבות בדיבור לפני פרידתן, אלא מיד קמה ויצאה לדרך, ושתי כלותיה נסרכות אחריה מבלי לדעת להיכן מועדות פניהן (אלשיך, רות א, ו).

ובצאת נעמי ממואב, חשו כולם כי פנה הודה זיוה והדרה של העיר (רות רבה ב, יב), כיציאת יעקב בשעתו מבאר שבע (בראשית כח, י).

"וַתֵּצֵא מִן הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הָיְתָה שָׁמָּה וּשְׁתֵּי כִלְתֵּיהָ עִמָּה וַתֵּלַכְנָה בְּדֶרֶךְ לָשׁוּב אֶל אֶרֶץ יְהוּדָה. וַתֹּאמֶר נְעָמִי לְשְׁתֵּי כִלְתֵּיהָ לָכֶנָּה שָׁבְנָה אִשָּׁה לְבֵית אִמָּה" (א, ז-ח)

בתחילה חשבה נעמי שכלותיה מבקשות ללוות אותה עד ארץ יהודה, ואחר כך ישובו למואב, לפיכך אמרה להן שהיא אינה צריכה לווייה, ויעצה להן לשוב לבית אמן (מלבי"ם א, ח).

"וַתִּשְׁאַנֶּה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה ... וַתִּשְׁנֶה קוֹלָן וַתִּבְכֶּינָה עוֹד" (א, ט-יד)

פעמיים בכו רות וערפה, בכל בכי (לפחות) שתי דמעות - דמעה מכל עין. נמצא, שהזילו בבכיותן ארבע דמעות. ואמרו (סוטה מב:): "בשכר ארבע דמעות שהורידה ערפה על חמותה, זכתה ויצאו ממנה ארבעה גבורים", שנאמר "אֶת אֲרָבֶעַת אֱלֹהִים יִלְדוּ לְהִרְפָּה בְּגִת" (שמואל-ב כא, כב), והרפה היא "ערפה" (סוטה מב:), וילדיה הם: "סף ומדון גלית וישבי בנוב" (שם).

נמצאנו למדים, שכאשר אדם בוכה על צרותיו ומצטער על ריחוקו מה' - ה' סופר את דמעותיו, ועתיד הוא לפרוע לו טובה גדולה על כל דמעה ודמעה. כן מצאנו בערפה, שבכתה על פרידתה מחמותה ומן היהדות, וקיבלה שכר על כל דמעה ודמעה.

"וַתִּשָּׁק עֶרְפָּה לַחֲמוֹתָהּ וְרוֹת דָּבְקָה בָּהּ. וַתֹּאמֶר הִנֵּה שָׁבָה יְבִמְתְּךָ אֵל עִמָּה וְאֵל אֱלֹהֶיהָ שׁוֹבֵי אַחֲרֵי יְבִמְתְּךָ. וַתֹּאמֶר רֹת אֵל תִּפְגְּעִי בִּי לְעִזְבְּךָ לָשׁוּב מֵאַחֲרֶיךָ" (א, יד-טז)

אמרה נעמי לרות, הלוא גם ערפה אמרה שהיא רוצה לבוא אחרי, והנה כעת היא פנתה הלכה לה, וכיון שגם אם כנראה תנהגי כמותה, אם כן לכי כבר עתה, כי למה תתרחקי ממנה (פירוש הגר"א, כאן). אבל רות התעקשה לדבוק בנעמי.

ובוא וראה מה בין רות לעורפה, שערפה "כיון ששבה אל עמה - שבה אל אלהיה" (ילקוט"ש, רות רמז תרא), וגם שבה לשמה "הרפה" שהיה לה בגויותה (זוהר חדש, מדרש רות דף עט.), ובאותו יום נפלה בידי גייס של מאה איש, ועונתה (רות רבה ב, כ). ואילו רות שדבקה בחמותה, והתגירה מתוך רצון ולא מחמת פחד או אהבת איש ממון או שררה, ובעד זה זכתה להינשא לבועז, שהיה גדול הדור, וזכתה גם לממון ושררה (קומץ המנחה, ח"א אות נא), ואף זכתה להעמיד את מלכות בית דוד, והובטחה שבני ערפה יפלו ביד בניה (סוטה מב:).

"כִּי אֵל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אִלָּךְ וּבְאֶשֶׁר תִּלְיִנִּי אֲלִין עִמָּךְ עַמִּי וְאֱלֹהֶיךָ אֱלֹהֵי בְּאֶשֶׁר תִּמּוּתִּי אֲמוֹת וְשֵׁם אֶקְבֹּר כֹּה יַעֲשֶׂה ה' לִי וְכֹה יִסִּיף כִּי הַמּוֹת יִפְרִיד בֵּינִי וּבֵינֶךָ" (טז-יז)

כעת בחנה נעמי את רות במבחן שעורכים לגרים הבאים להתגיר. ואף למי שאומר שרות התגירה כבר בנישואיה למחלון, ביקשה נעמי לבחון, האם גיורה היה רק מפני נישואיה למחלון ולא מחמת רצונה, כי אז אין תוקף לגיורה (שולחן ערוך, יו"ד סי' רסח סי"ב).

וכה אמרה נעמי לרות: "בשבת אסור לצאת חוץ לתחום", השיב רות "אֵל אֲשֶׁר תִּלְכִּי אִלָּךְ". אמרה נעמי: "יש לנו איסור ייחוד", השיבה רות: "בְּאֶשֶׁר תִּלְיִנִּי אֲלִין". אמרה נעמי: "אנחנו מצווים על תרי"ג מצוות", השיבה רות: "עִמָּךְ עַמִּי". אמרה נעמי: "אסורה לנו עבודה זרה", השיבה רות: "אֱלֹהֶיךָ אֱלֹהֵי". אמרה נעמי: "יש לנו גם ארבע מיתות בית דין", השיבה רות: "בְּאֶשֶׁר תִּמּוּתִּי אֲמוֹת". אמרה נעמי: "שני קברים נמסרו לבית דין, אחד לנסקלים והנשרפים, ואחד לנהרגים והנחנקים", השיבה רות: "וְשֵׁם אֶקְבֹּר" (יבמות מז:).

"וַתֹּרֶא כִּי מִתְאַמְצָת הִיא לִלְכֹּת אֹתָהּ וּתְחַדֵּל לְדַבֵּר אֵלֶיהָ וּתְלַכְנָה שְׁתֵּיהֶם" (א, יח-יט)

אין דוחים את הגר אלא ג' פעמים, ואם הטריח עצמו יותר מזה, מקבלים אותו (רות רבה ב, טז). לפיכך נאמר ג' פעמים בדברי נעמי "שָׁבָנָה" (פ"א, ח"א-יב), וכשהתאמצה רות, קבלתה נעמי.

ומנין ידעה נעמי שרות קיבלה על עצמה את היהדות בלב שלם?

הפסוק מדגיש, שנעמי ראתה שרות "מִתְאַמְצָת", כלומר היא הבחינה שצעדיה כבדים, וזה מורה שהיצר הרע מנסה לעכב בעדה וקבלתה בלב שלם (ביאור הגאון מווילנא, כאן), וכל כך היו צעדיה כבדים, שלמרות שהייתה רות צעירה מנעמי, התאמצה כל כך להדביק

את צעדיה, וזה העיד על קבלתה את התור בלב שלם (משנה שכיר, רות א, יח), כי התורה מתשת כוחו של אדם (סנהדרין כו: כפי שאירע לריש לקיש (בבא מציעא פד.)).

ובא וראה כמה חביבה התשובה לפני הקב"ה, שמיד כאשר רות קיבלה על עצמה תשובה שלימה, השווה אותה הכתוב לנעמי באומרו "וַתִּלְכֶּנָּה שְׁתֵּיהֶם" (מדרש לקח טוב, רות א, יט).

"וַיְהִי כְּבִאנָה בֵּית לָחֶם וַתָּהֶם כָּל הָעִיר עֲלֵיהֶן" (א, יט)

אמרו (ב"ב צא.) שבאותו יום שבאו נעמי ורות לארץ ישראל, מתה אשתו של בועז.

מכאן אנו למדים, שה' מקדים רפואה לכל מכה, ועל האדם לבטוח בה' שאין רע יורד מן השמים, והכל לטובה (רשב"ם), שהרי אשת של בועז לא נפטרה עד שהגיעה רות, שעתידיה להינשא לבועז.

"וַתֹּאמְרָנָה הַזֹּאת נְעָמִי" (א, יט)

נעמי הייתה אשה עשירה קודם צאתה מארץ ישראל למואב, והייתה לבושה בפאר והיו לה משרתות, וכעת כשראוה בני העיר שבה עם כלתה בלבד ולבושה בבילויי סחבות, אמרו: "זו לשעבר שהייתה מהלכת במנעלים מוזהבים - עכשיו הולכת יחפה; זו שהייתה מהלכת בבגדי רקמה ומשי - עכשיו הולכת בבילויי סחבות; זו שהיו פניה מאדימות מכח מאכל ומשתה - עכשיו פניה מוריקות מן הרעבון" (רות רבה ג, ו).

מכאן אנחנו למדים, שאנשים סוקרים אותך מצבע הפנים ועד סוליית הנעל, ואוהבים לדבר מאחורי הגב... אז תאמצו לכם משפט עבור כל אלה שמדברים עליכם מאחורי גבכם: "לכל אלה שמדברים מאחורי גבי - אם אתם יכולים לעשות לי מסג' כשאתם מסיימים, אודה לכם".

"וַתֹּאמֶר אֲלֵיהֶן אֵל תִּקְרָאנָה לִי נְעָמִי קָרָאן לִי מָרָא כִּי הָמָר שְׂדֵי לִי מָאד" (א, כ)

מצבה של נעמי היה ירוד אפילו יותר משל עניי העיר, לפיכך ביקשה שלא יזכירו את עובדת היותה "נעמי" העשירה, כי מימי העושר היא כבר שכחה מזמן, וצרתה כעת קשה יותר - איך נעשתה גרועה יותר מעניי העיר (מגיד מדובנא, קול יעקב), לפיכך נאמר "מָרָא" באל"ף ולא בה"א, כדי להפליג את מרירותה (רבנו בחיי, במדבר יא, יט).

ובכל זאת, אף שהורע מצבה של נעמי כל כך, אמרה "כִּי הָמָר שְׂדֵי לִי", כי שם שד"י הוא על שם שה' אמר לעולמו די, והוא גם זה שאמר די לצרותיה ולא כילה גם אותה כבעלה וילדיה (אלשיך, רות א, כא ד"ה ושמא). וכמו שאמר יעקב: "מי שאמר לעולמו די, הוא יאמר די ליסוריי" (מדרש לקח טוב, בראשית מג, יד).

פרק ב

"וַלְנַעֲמִי מוֹדַע (קְרוֹב) לְאִישָׁהּ אִישׁ גִּבּוֹר חֵיל מִמִּשְׁפַּחַת אֶלִימֶלֶךְ וְשֵׁמוֹ בְּעֵז" (ב, א)

הכתוב משתבח בבועז שהיה "גִּבּוֹר חֵיל" לכבוש את יצרו, עד שאמרו (סנהדרין יט:) שניסיונו העז של יוסף היה קל לגבי ניסיונו של בועז, שהתמודד בו שש שעות רצופות (רות רבה ז, א), ו"איזהו גיבור? הכובש את יצרו" (אבות ד, א).

וכיון שאמרו (סוטה ב.) שמזווגים לאדם אשה כפי מעשיו, לא פלא שזכה ברות, עליה העיד בועז: "כי יודע כל שער עמי כי אשת חיל את" (ג, יא).

למדנו, שגיבור חיל הכובש את יצרו - יזכה באשת חיל שתהיה עטרת בעלה. ומאידך, מי שהוא פרפר, "יזכה" כנראה להתחתן עם פרפרית, ומשתי פרפרים, כידוע, יוצא גולם...

"וְתֹאמַר רוֹת הַמוֹאֲבִיָּה אֶל נְעָמִי אֵלֶיָּה נָא הַשָּׂדֶה וְאַלְקָטָה בְּשִׁבְלִים אַחֵר אֲשֶׁר אֶמְצָא חֵן בְּעֵינָיו" (ב, ב)

בא וראה את מידותיה הטובות של רות, שאף על פי שהייתה בתו של מלך מואב (רש"י, רות א, ב), הציעה לחמותה שהיא תלך בעצמה ללקט להם שיבולים למאכלם, כי מאחר ומכירים את נעמי במקומם, ודאי הייתה לה בושה גדולה ללקט כדרך העניים, לכן הציעה ללכת במקומה כי אותה לא מכירים (אמה של מלכות ב, ב, בשם המפרשים).

ורק שנבין, רות הייתה אז כבר בת ארבעים... (רות רבה ד, ד).

"וְתֹלֶךְ וְתִבּוֹא וְתִלְקֵט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקְּצָרִים וְיָקֵר מְקָרָה חֲלֶקֶת הַשָּׂדֶה לְבַעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ. וְהִנֵּה בַעַז בָּא מִבֵּית לָחֶם ... וַיֹּאמֶר בַּעַז לְנַעֲרָה הַנֹּצֵב עַל הַקְּצָרִים לְמִי הַנַּעֲרָה הַזֹּאת" (ב, ג-ה)

שואלים חז"ל (שבת קיג:) וכי דרכו של בועז להתעניין בנערות? ומשיבים, שהתנהגותה בחכמה משכה את תשומת לבו.

בועז ראה שרות מלקטת רק שתי שיבולים ולא שלוש, כמבואר במשנה (פאה ו, ה). ואף שאמרו (בבא קמא טט.) שבעל הבית מפקיר את כל מה שלוקחים העניים, כיון שלא כל העניים בקיאים בהלכות "לקט, שכחה ופאה", וממילא יכלה רות לקחת גם שלוש שיבולים, בכל אופן בחרה היא לנהוג כעיקר הדין ולקחת רק שתיים, ובכך גילתה בקיאות בהלכות שרוב העניים אינם יודעים.

עוד אמרו (רות רבה ד, ט) שבועז ראה צניעות ברות, שלעומת שאר המלקטות שהיו שוחקות עם הקוצרים, רות הייתה מצניעה את עצמה, ואת השיבולים שנפלו הרימה בישיבה, ולא בכפיפה.

"וַיֵּן הַנַּעֲרָה הַנֹּצֵב עַל הַקְּצָרִים וַיֹּאמֶר נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה הִיא הַשָּׂבָה עִם נְעָמִי מִשָּׂדֶה מוֹאֲב ... וְתִבּוֹא וְתַעֲמֹד מֵאֲזֵי הַבֶּקֶר וְעַד עֵתָה זֶה שְׂבִיתָה הַבֵּית מַעֲט" (ב, ז)

כידוע, האיסור של עמוני ומואבי לבוא בקהל ה' - אפילו אחר גיור - הוא "על דבר אֲשֶׁר לא קָדְמוּ אֶתְכֶם בְּלָחֶם וּבְמַיִם" (דברים כג, ה). ודרשו חז"ל (יבמות עו:) שדווקא הזכרים מאותן אומות אסורים, אבל הנקבות מותרות, כיון שאשה צריכה להיות צנועה, ואין דרכה של אשה לצאת לקראת אנשים זרים ולהגיש להם לחם ומים.

אותו נער שנשאל על ידי בועז אודות רות היה תלמיד חכם, אלא שהיו לו השגות על החידוש "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית", לכן הוא הדגיש בדבריו על רות שהיא "נַעֲרָה מוֹאֲבִיָּה" שמהבוקר באה לכאן לגורן. מתוך התעניינותו של בועז ברות הסיק הנער שבועז מבקש לשאת אותה, לכן רמז לו שזה לא שייך, כיון שהסיבה שהתירו מואבית זה רק בגלל שאשה צריכה להיות צנועה בביתה, אבל רות, כך טען הנער, היא כל היום כאן ו"זֶה שְׁבֵתָהּ הַבֵּית מָעַט" (אמה של מלכות ב, ז-י).

אבל בועז לא התייחס לדבריו, שכן ההיתר של מואבית הוא הלכה למשה מסיני. לאחר מכן הוא התקבל גם בבית דינו של שמואל הרמתי (יבמות עז).

ואמרו (ירושלמי, יבמות ח, ג), שבועז אמר לרות, שאילו באת אתמול או שלשום לא היינו מקבלים אותך. מפני שעדיין לא התחדשה ההלכה של "מואבי ולא מואבית". ולמדנו, שכאשר מגיעה עת הישועה, היא מתוזמנת ולא משתהה אפילו לרגע קט.

"וַיֹּאמֶר בְּעֵז אֶל רֹת הֲלוֹא שָׁמַעַתְּ בְּתִי אֶל תַּלְכִּי לִלְקֹט בְּשָׂדֶה אַחֵר ... וְתַפֵּל עַל פְּנֵיהָ וְתִשְׁתַּחֲוּ אַרְצָה וְתֹאמַר אֵלָיו מְדוּעַ מִצָּאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ לְהִכְרִינִי וְאַנְכִי נִכְרִיָּה ... וַיַּעַן בְּעֵז וַיֹּאמֶר לָהּ הִגַּדְתְּ לִי כָּל אֲשֶׁר עָשִׂיתְּ אֶת חֲמוּתְךָ אַחֲרֵי מוֹת אִישִׁיךָ וְתַעֲזָבִי אֲבִיךָ וְאִמְךָ וְאַרְץ מוֹלַדְתְּךָ וְתַלְכִּי אֶל עַם אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ תַּמּוּל שְׁלֹשׁוֹם" (ב, ח-יא)

מהו כפל הלשון "הִגַּדְתְּ"?

ב"תרגום" התבאר, שהדבר הראשון שהוגד לו, שרק מואבי אסור ואילו מואבית מותרת, והדבר השני שהוגד לו בנבואה, שיצאו ממנה מלכים ונביאים בגלל החסד שעשתה עם חמותה, שעזבה בית הוריה ואלוהיה והתגיירה. והיו דברים אלה דברי נחמה שדיברו על ליבה.

רבי שמואל די אוזידא (אגרת שמואל) פירש, שהוגד לו החסר שעשתה עם חמותה, וזה בין אדם לחברו, וגם הוגד לו מסירות נפשה לעזוב את בית הוריה ואלוהיה כדי להתגייר, וזה בין אדם למקום.

"יִשְׁלַם ה' פְּעֻלָּךְ וְתִהְיֶינָה מִשְׁכָּרְתְּךָ שְׁלָמָה מֵעַם ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּאת לַחֲסוֹת תַּחַת כְּנָפָיו" (ב, יב)

מה חידש בועז לרות, הלוא אחד מעיקר הדת הוא שה' משלם לאיש שכר כפועלו הטוב, כנאמר "וַיִּדְעַתְּ כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הָאֱלֹהִים הָאֵל הַנֶּאֱמָן שֹׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאֲהֲבָיו וְלִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתָיו לְאֶלֶף דּוֹר" (דברים ז, ט).

ביאר ר' אליהו צרפתי (כאן. הובא באמה של מלכות ב, יב) שכיון הייתה זקוקה לעזרה, היה מקום לחשוש שהמסייע לה צריך לחלוק עמה בשכרה לעולם הבא, לכך הבטיח לה בועז שלא תחשוש לכך, אלא תהיה משכורתה שלימה מעם ה', ולכל המסייעים לה ישלם ה' את שכר מושלם מאוצרו הטוב.

"וְתֹאמַר אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֶיךָ אֲדֹנִי כִּי נִחְמַתְנִי וְכִי דִבַּרְתָּ עָלַי לֵב שִׁפְחָתְךָ וְאֵנֹכִי לֹא אֶהְיֶה כְּאַחַת שִׁפְחָתֶיךָ. וַיֹּאמֶר לָהּ בְּעֵז לַעֲת הָאֵכֶל גִּשִּׁי הֵלֶם" (ב, יג-יד)

אמרו (רות רבה ה, ה) שאמר לה בועז: "חס ושלום, אין את מן האמהות (שפחות) - אלא מן האימהות". [ונדרש מדכתיב "לה" בלא מפיק, ונשמע כמו "לא" (רש"י, במדבר במדבר לב, מב, בשם ר' משה הדרשן, ועי' ברמב"ן שם שיישב כן מה שתמה רש"י על ר' משה מהנאמר כאן)].

"וַיִּצְבֹּט לָהּ קָלִי וְתֹאכַל וְתִשְׁבַּע וְתִתֵּר" (ב, יד)

אומרים חז"ל (ויקרא רבה לד, ח): "למדתך תורה דרך ארץ, שכשיהא אדם עושה מצוה - יהא עושה אותה בלב שמח, שאלו היה ראובן יודע שהקב"ה מכתוב עליו "וַיִּשְׁמַע רָאוּבֵן וַיִּצְלְהוּ מִיָּדָם" (בראשית לז, כא) - היה טוענו ומוליכו אצל אביו; ואלו היה יודע בועז שהקב"ה מכתוב עליו "וַיִּצְבֹּט לָהּ קָלִי" - עגלים פטומים היה מאכילה".

כלומר, אין הכוונה שבועז וראובן לא עשו את מעשיהם בלב שלם, אלא שבאותה שעה נדמה היה להם שהם עושים זאת בשלימות הרצויה, אלא שאילו ידעו כמה ערך יש למעשיהם, שהקב"ה יזכיר זאת בתורתו הקדושה, היו מוצאים עוד צדדי שלימות שלא ראו קודם.

לפיכך אמרו (שם): "לשעבר היה אדם עושה מצוה והנביא כותבה, ועכשיו אדם עושה מצוה, מי כותבה? אליהו ומלך המשיח, והקב"ה חותם על ידיהם".

"וְתֹאמַר שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם בְּעֵז" (ב, יט)

אמרו (רות רבה ה, ט): "יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית. שכן אמרה רות לנעמי "שֵׁם הָאִישׁ אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עִמּוֹ הַיּוֹם", ולא אמרה "אשר עשה עמי" אלא אשר עשיתי עמו - הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת".

וסיפרו (ילקוט שמעוני, רות רמז תרז) מעשה בחסיד שירד מנכסיו. פגשו אליהו הנביא בדמות ערבי והודיעו, כי מגיע לו רווח כלכלי למשך שש שנים, ושאל אם ירצה זאת כעת או בסוף ימיו. נמלך החסיד באשתו, ואמרה שעדיף עכשיו. וכן היה. בני החסיד מצאו אוצר באשפה. אמרה אשת החסיד, שכיון שה' משך עליהם חסד, יכלכלו גם את העניים, וצוותה לבנה לרשום את החסדים שעשו כל יום. ולסוף שש שנים בא אליה ליטול את הממון, ואמרה אשת החסיד לבעלה שיאמר לאליהו לראות ביומן את כל החסדים שעשו, ושישאל את הקב"ה אם יש לו בני אדם נאמנים מהם. וה' קיבל את דבריהם, ולא רק שלא נלקח אוצרם, אלא ה' אף הוסיף להם טובה על טובה.

"וְתֹאמַר נְעָמִי לְכָלֶּהָ בְּרוּךְ הוּא לֵה" (ב, כ)

אמרו (ב"ב צא, א) שבועז הוא "אֲבָצָן" (שופטים יב, ח). ומדוע נקרא בועז "אבצן"? פירש רש"י (דברי הימים א-ב, יא): "אב לכל הצנונים", שציין את עצמו ועמד בניסיון שהיה קשה משל יוסף (סנהדרין יט:). "אבצן בועז" בגימטריה עולה "ברוך" (אמה של מלכות ב, כ).

"ותאמר רות המואביה גם כי אמר אלי עם הנערים אשר לי תדבקין ... ותאמר נעמי אל רות כלתה טוב בתי כי תצאי עם נערותיו ... ותדבק בנערות בעז" (ב, כא-כג)

מדוע מדגיש הכתוב שרות הייתה "המואביה"?

אומרים חז"ל (רות רבה ה, יא): "בודאי מואביה היא זו, (שהרי) הוא אמר "וכה תדבקין עם נערתי", והיא אמרה "עם הנערים אשר לי" ע"כ.

בפשטות, חז"ל הבחינו שרות נכשלה בלשונה, ותלו זאת בשל מוצאה ממואב, שעיקרו בגנות (עי' בראשית יט, לז, וברש"י שם).

אבל תורה תמימה (רות פ"ב הערה מה) פירש, שחז"ל התכוונו לומר, שמכיון שרות מואביה לפיכך היא לא ידעה לדבר כראוי בשפת הקודש, והיא התבלבלה בין לשון זכר ובין לשון נקבה. לכן נעמי, שהכירה בסילוף לשונה, תקנה אותה בהמשך דבריה ואמרה: "טוב בתי כי תצאי עם נערותיו" - "ולא עם נערי" (ביאור הגר"א, כאן). וכן אתה מוצא, שרות אכן דבקה "בנערות בעז", ולא בנערי חלילה.

פרק ג

"ותאמר לה נעמי חמותה בתי הלא אבקש לך מנוח אשר ייטב לך" (ג, א)

מדוע רק כעת הציעה נעמי למצוא לרות חתן?

בסוף פרק ב' התבאר, שרות ליקטה עם נערות בועז "עד כלות קציר השערים וקציר החטים", ואז "ותשב את חמותה". ואמרו (רות רבה ד, ב) שנעמי ורות הגיעו לארץ ישראל בתחילת קציר השעורים, ומתחילת קציר שעורים ועד כלות קציר החטים יש שלושה חדשים (שם ה, יא). לפיכך רק כעת יכלה נעמי לשדך לרות חתן, כי גיורת שהתגיירה, צריכה המתנה של ג' חודשים לפני שנישאת ליהודי, כדי לוודא שאיננה מעוברת מקודם לכן (יבמות לה).

וכתב המלבי"ם (רות ג א): "אשר ייטב לך - שלפעמים תמצא מנוח בבית בעלה, אבל לא ייטב לה אם בעלה בלתי שומר תורה ומצוה, שאז לא ייטב לה בטוב הנפשי ... ואני אבקש שייטב לך במנוחה הזאת בטוב האמיתי".

"ועתה הלא בעז מדעתנו אשר היית את נערותיו הנה הוא זרה את גרן השערים הלילה. וירדת הגרן אל תודעי לאיש עד כלתו לאכל ולשתות ... וגלית מרגלתיו ... והוא יגיד לך את אשר תעשין" (ג, ב-ה)

כיון שלא היו לרות ילדים מנישואיה עם מחלון, הייתה היא "יבמה", ולכן היה צריך בועז לייבם אותה מדין קרוב (אז עוד לא ידעו ש"פלוגי אלמוני" קרוב ליבום מבוועז). לכן

שלחה נעמי את רות אל הגורן לדבר על כך עם בועז, כי בועז ישן בגורן כדי לשומרו, מפני שאותו דור היה פרוץ בגניבה וגזל (רש"י, כאן).

ומדוע לא שלחה נעמי שדכן מסודר לבועז בדבר נישואיו לרות?

מסביר ה"אלשיך" (כאן) שנעמי ידעה שמרות ובוועז עתידה לעמוד מלכות בית דוד, וחששה היא פן יסרב בועז אם תוצע לו רות על ידי שדכנים, כי אף שידע שהיא צדקת וצנועה, אולי לא ידע שהיא המואביה המיועדת לו לתכלית זו, לפיכך בחרה במבחן הזה, שרות תנהג בדומה לאם מואב (בת לוט) ומזה יבין בועז שהיא המיועדת לו להעמיד את בית מלכות דוד (אלשיך, רות ג, ב).

זאת ועוד, נעמי ורות התביישו לבקש מבועז לישא את רות, לכן בחרו לעשות זאת ברמז (עי' מלבי"ם, רות ג, ד). ועוד, הייתה גם כוונה שמימית במהלך זה (עי' מלבי"ם, רות ד, טז).

"וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה וַיֵּחָרֵד הָאִישׁ וַיִּלְפֹּת ... וַיֹּאמֶר בְּרוּכָה אַתְּ לַה' בְּתִי" (ג, ח-י)

על הפסוק "חֲצוֹת לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ" (תהלים קיט, סב) אמרו חז"ל (ילקוט שמעוני, רות רמז תרו): "כך אמר דוד: חייב אני לקום להודות לך על מה שעשית לזקני וזקנתי (רות ובוועז) בחצי הלילה, שנאמר "וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה וַיֵּחָרֵד הָאִישׁ וַיִּלְפֹּת", שאילו התחיל לה קללה אחת, מהיכן הייתי עומד? נתן בלבו וברכה "בְּרוּכָה אַתְּ לַה' בְּתִי".

בועז פחד בתחילה שרות היא שדה (רות רבה ו, א), ומתוך פחדו יכול היה לקלל אותה, וה' נתן בלבו לברכה. וכעין זה מצינו ביעקב, שקילל את רחל מבלי ידיעה (בראשית לא, לב), והיא מתה בשל כך

עוד אמרו (רות רבה ו, ב): "לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך אצל זקן לברכו". ומנין? שהרי בועז היה בן שמונים [או בן 300 שנה (רש"י, דברי הימים-א ב, יא)] ולא היו לו ילדים, וכיון שברכה אותו נעמי ואמרה "בְּרוּךְ הוּא לַה'", הוא נפקד. וכן רות הייתה בת ארבעים ולא היו לה ילדים, וכיון שברכה בועז ואמר "בְּרוּכָה אַתְּ לַה'", נפקדה.

"הֵיטֵבֶתְ חֶסֶדְךָ הָאֲחֵרוֹן מִן הָרֵאשׁוֹן לְבִלְתִּי לָכֶת אַחֲרֵי הַבְּחוּרִים אִם דָּל וְאִם עָשִׁיר וְעַתָּה בְּתִי אֶל תִּירָאִי" (ג, י-יא)

רות חששה שלא תהיה מותרת לבועז מפני שלא נהגה כעת בצניעות, שהרי הסיבה שהותרו המואביות היא רק מפני מדרכי הצניעות, שאין דרכה של אשה לקדם אנשים זרים בלחם ומים. לפיכך אמר לה בועז שלא תירא שמא יצאה מכלל המואביות, שהרי "אוהבת אשה בחור מסכן מזקן עשיר" (ילקוט שמעוני, רות רמז תרו), ומתוך שהיא בחרה להינשא לו, על אף היותו זקן, ולא הלכה אחרי בחור צעיר, דל או עשיר, בכך הוכיחה את צניעותה וכוונתה לשם שמים (אמה של מלכות ג, יא).

"וַיִּמָּד שֵׁשׁ שָׁעָרִים וַיֵּשֶׁת עָלֶיהָ" (ג, טו)

שואלים חז"ל (סנהדרין צג; רות רבה ז, ב) וכי דרכו של בועז לתת שש שעורים, או שדרכה של אשה להתקדש בשש שעורים?

אלא, בשש שעורים אלה רמז לה בועז, שעתידים לצאת ממנה ששה בנים שמתברכים בשש ברכות, ואלו הם: דוד, משיח, דניאל, וחנניה מישאל ועזריה (סנהדרין שם). ובמדרש (רות רבה שם) נקטו את חנניה מישאל ועזריה כאחד, והוסיפו את חזקיהו ויאשיהו. ורש"י (רות ג, טו) פירש את הרמז רק על דוד, שהוא עתיד להתברך בשש ברכות: רוח חכמה, בינה, עצה, גבורה, רוח דעת ויראת ה'.

אבל מלבי"ם (רות ג, טו) פירש, שבועז נתן לרות שיעור סעודת שחרית לה ולנעמי, ומידה זו נקראת "שש", דהיינו ששית סאה - "ובזה גילה שיגמר הדבר היום, ולא יצטרכו על סעודת הערב". לפיכך אמרה נעמי לרות: "שְׁבִי בְּתִי עַד אֲשֶׁר תִּדְעִין אִיךָ יִפְּלֹ דָבָר כִּי לֹא יִשְׁקֹט הָאִישׁ כִּי אִם כָּלֵה הַדָּבָר הַיּוֹם" (ג, יח), כי מתוך כמות השעורים ששלח בועז הבינה שיכלה דברו היום.

ומתוך שבועז עמד בדבריו, לא החמיץ הוא את ההזדמנות לבנות את בית דוד, שהרי אמרו (ילקוט שמעוני, רות רמז תרח) שבועז נפטר באותו לילה שנשא את רות, ומתוך שהזדרז למצוות ולא דחה זאת ליום המחרת, זכה להיות שותף בהעמדת מלכות בית דוד.

"וַתְּבוֹא אֶל חֲמוּתָהּ וַתֹּאמֶר מִי אַתְּ בְּתִי וַתֵּגֵד לָהּ אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה לָהּ הָאִישׁ" (ג, טז)

וכי נעמי לא ידעה שזאת רות?

אלא אמרו (רות רבה ז, ד) שנעמי שאלה אותה "מה את", האם פנוי או אשת איש. ולשונות מי ומה מתחלפים (תורה תמימה, רות פ"ג הע' ל). ורות השיבה שהיא עדיין פנויה, וסיפרה את כל אשר אמר לה בועז, שיש גואל קודם, אלא שהבטיח לשאתה אם הוא לא יגאל.

פרק ד

"וּבְעֵז עָלָה הַשֹּׁעַר וַיֵּשֶׁב שָׁם וְהָנָה הַגָּאֵל עֲבַר אֲשֶׁר דָּבַר בְּעֵז" (ד, א)

מסביר המלבי"ם (כאן) שאותו גואל לא היה אמור לעבור שם, אלא שה' זימנו לשם בכדי שבועז ימצא אותו.

ועוד אמרו (רות רבה ז, ז): "אפילו היה בסוף העולם, הטיסו הקב"ה והביאו לשם, כדי שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער מתוך ישובו ... בועז עשה את שלו, ורות עשתה את שלה, ונעמי עשתה את שלה, אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי".

"וַיֹּאמֶר סוּרָה שְׁבָה פֹה פְּלָנִי אֶלְמָנִי וַיֵּסֶר וַיֵּשֶׁב ... וַיֹּאמֶר לַגָּאֵל חֲלֶקֶת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר לְאַחֵינוּ לְאִלְיָמֶלֶךְ מְכָרָה נָעָמִי ... וְאֲנִי אִמְרָתִי אֶגְלָה אֲזַנְךָ לֵאמֹר קָנָה נֶגֶד הַיֹּשְׁבִים וְנֶגֶד זַקְנֵי עָמִי אִם תִּגָּאֵל גָּאֵל וְאִם לֹא יִגָּאֵל הַגִּידָה לִּי וְאֲדַעָה כִּי אֵין זולָתְךָ לַגָּאֹל וְאֲנִי אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶגָּאֵל. וַיֹּאמֶר בְּעֵז בְּיוֹם קְנוֹתְךָ הַשָּׂדֶה מִיַּד נָעָמִי וּמֵאֵת רות

המוֹאֲבִיָּה אֶשֶׁת הַמֵּת קִנְיָתָהּ לְהַקִּים שֵׁם הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ. וַיֹּאמֶר הַגָּאֵל לֹא אוֹכֵל לְגָאֵל לִי פֶן אֶשְׁחִית אֶת נַחֲלָתִי גָאֵל לְךָ אֶתָּה אֶת גְּאֻלָּתִי כִּי לֹא אוֹכֵל לְגָאֵל" (ד, א-ו)

חז"ל (ילקוט שמעוני, רות רמז תרו) אומרים, ששמו של הגואל היה "טוב" - אחיהם של שלמון ואלימלך.

ולמה נקרא שמו "פלוני אלמוני"?

פירש רש"י (כאן): "שהיה אלמן מדברי תורה, שהיה לו לדרוש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית והוא אמר פֶן אֶשְׁחִית אֶת נַחֲלָתִי". כלומר, הגואל טען, שהרי מחלון וכליון מתו בגלל שנשאו מואביות, והוא חשש למות גם כן, וגם סבר שהן אסורות לבוא בקהל, כי לא ידע את ההלכה שעמונית ומואבית מותרות לבוא בקהל, ורק הזכרים מאומות אלה אסורים (רות רבה ז, ז).

אז למה בהתחלה כן הסכים הגואל לגאול?

מסביר המלבי"ם (ד, ג) שבועז סיפר לגואל שנעמי רוצה למכור את שדה נחלתה, וכדי שהנחלה לא תיפול ביד זרים, הוא מציע לו לגאול כי הוא קודם, אלא שאם הוא לא תרצה, יגאל בועז. לפיכך הסכים הגואל לגאול את שדה נעמי, אך אז גילה לו בועז, שקניית נחלת נעמי מותנה בקניית חלקו של מחלון על ידי ייבומה של רות, ואז סירב הגואל לגאול מחשש לשאת את רות.

ומדוע לא לימד בועז את הגואל את ההלכה שמואבית מותרת?

מפני שבועז ידע שמלכים יצאו מחלציה, לפיכך רצה הוא לזכות במצווה בעצמו, וכיון שהמצוות הן כהפקר לכל הרוצה לזכות ולהשלים את נפשו, לא הייתה לו חובה ללמד לגואל את ההלכה (עי' שערי תשובה, או"ח סי' תפא), לפיכך אף הוסיף בועז והזכיר לגואל את מיתת מחלון באומרו "וּמָאֵת רות הַמּוֹאֲבִיָּה אֶשֶׁת הַמֵּת", כדי שלא ירצה הגואל לגאול, והוא יגאל במקומו (אגרת שמואל).

"וַיִּקַּח בְּעֵז אֶת רות וְתָהִי לוֹ לְאִשָּׁה" (ד, יג)

כתב באגרת שמואל, שהפסוק מדבר בשבחה של רות, שכמו שבועז לקח אותה בשמחה, שהייתה כלה נאה וחסודה, כך גם רות שמחה בבעז, אף על פי שהיה בן שמונים שנה [או בן 300 שנה (רש"י, דברי הימים-א ב, יא)], כי רצתה לדבוק בתלמיד חכם, שכל הנדבק בתלמיד חכם כאילו נדבק בשכינה (ילקוט שמעוני, פר' ואתחנן רמז תתכד), לעומת הנישאת לעם הארץ, שכאילו כפתה עצמה לפני ארי זועם ורעב (פסחים מט:).

"וַיִּתֵּן ה' לָהּ הַרְיִין וּמֵלֶד בֶּן" (ד, יג)

מסביר המלבי"ם (ד, ג) שהפסוק מדגיש, כי רות הרתה מיד בהשגחת שמים, שהרי עם מחלון שהיה צעיר שהתה עשר שנים ולא הרתה (א, ד).

עוד מדגיש הכתוב, שההיריון היה רק "לָהּ" ולא לבועז, כי באותו לילה הוא הרי נפטר (ילקוט שמעוני, רות רמז תרח). לפיכך קראו השכנות את שם הרך הנולד (ד, יז), כי לא היה לו אבא שיעשה את זה, ורות ונעמי היו שקועות באבל על בועז, ולא נתנו לבן לקריאת השם לילד (אגרת שמואל).

"וַתִּקַּח נְעָמִי אֶת הַיֶּלֶד וַתְּשִׁתּוּהוּ בְּחִיקָהּ וַתְּהִי לוֹ לְאִמָּנָה" (ד, טז)

כתב ה"אלשיך" (רות ד, טז ד"ה אך הנה) שנעשה נס לנעמי והתמלאו דדיה חלב, והיא הייתה מניקה את נכדה, בנה של רות. ובכך ראו כולם מסר משמים, שנפש מחלון היא בילד הזה, ומשום כך נעשה לה נס זה שהיא תניקהו כבנה.

"וַתִּקְרָאנָהּ לוֹ הַשְּׁכֵנֹת שֵׁם לְאִמֹר יֶלֶד בֶּן לְנְעָמִי וַתִּקְרָאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד" (ד, יז)

וכי נעמי ילדתו שאמרו השכנות "יֶלֶד בֶּן לְנְעָמִי"? אלא כיון שנעמי גידלה את הילד, נקרא הוא על שמה (סנהדרין יט:). כשם שמשה נקרא "בן בתיה" כיון שהיא גידלה אותו, אף שמרים ילדה אותו (מגילה יג.).

השם "עובד" ניתן לו על שם שעובד את ה' (במדבר רבה ד, כ), ועל שם הוריו - שאביו נשא אשה לשם שמים אף שהיה זקן, ואמו חרפה נפשה כדי להתגייר (מדרש לקח טוב ד, יז).

"וְשִׁלְמוֹן הוֹלִיד אֶת בְּעוֹז" (ד, כא)

אף שהיה שמו "שלמה", קראו הכתוב שלמון, כדי להקטינו לגבי בועז שהיה ראש הסנהדרין ושופט על ישראל (אמה של מלכות עמ' שפב).

בכל הנוגע למאמר ניתן לפנות

במייל: alonbld26@gmail.com

או בטלפון: 052-7175509